

АВСТРИЙСКИЯТ ГРАЖДАНСКИ КОДЕКС НА 200 ГОДИНИ – ЕДНА ПРИКАЗКА ЗА СЪБУЖДАНЕ

Валентин Брайков*

На 1 януари 2012 г. австрийският Граждански кодекс (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, или ABGB) става на 200 години. Това е един от шедеврите на виенската класика в правото и въобще на юридическата цивилизация. Академичният и съдебният календар на германоезична Европа за тази и следващата година избобилства от събития и инициативи в чест на този юбилей, празнуващ минало, настояще и бъдеще. Това е рядко изключение, когато една нация, в случая австрийската, се гордее с нещо, което не е военна победа, не е чуждо унижение, а общочовешки успех на свобода чрез правото – Австрия празнува своя мъдър и дълголетен закон.

Българската душа, която искрено се вълнува от Ренесанса, Колумб, Кромвел, Френската революция, Наполеон, Линкълн и другите вулкани на епохата между XV и XIX век, е болезнено подкосена от спомена, че тогава България е лежала непричастна в канавката на историята. Тази болка прераства в един прикриван, но съкровен инстинкт да се приобщаваме мислено и емоционално към великите събития от миналото, някак си душевно да ги „осиновяваме“, за да се сгреем и ни стане по-светло. Австрийският Граждански кодекс от 1812 г. е сред тези исторически явления, които заслужават такова място в българското усещане за европейска правна цивилизация. Сагата за ABGB носи дълбока юридическа мъдрост, изумителна държавническа далновидност, честолюбие, гордост, морал и дори романтика. Следващите редове са за онези, които се вълнуват от тях.

I. Епохата, родила потребността от кодекс

През XVI и XVII век в Свещената римска империя на германската нация действат успоредно древното обичайно право, оскъдното писано право на централната и регионалната феодална власт, каноническото право и, разбира се, *Corpus Iuris Civilis* от 529 г. от н.е. на император Юстиниан – „светото писание на правото“ – в неговите четири части: *Институциите* (учебник със законова сила), *Пандекти* или *Дигести* (сборник писания на класическите римски юристи), *Кодекс* (законите на предишните императори) и *Новели* (собствените закони на Юстиниан, самото живо право на Източен Рим).

---

* Адвокат от София.

Всеки европейски император от новото време имал пред очите си първите изречения на *Corpus Iuris Civilis*:

„Имперското величество трябва да се украсява не само с оръжия, а и със закони.

То може по всяко време – във война, както и в мир – добре да управлява, и римският император остава победител не само в битка против враговете, а също и чрез това, че по пътя на законите се бори срещу неправдите на злосторниците.

Така той става най-добросъвестният пазител на правото и триумфира над победените врагове“.

Прилаганата редакция на *Дигестите* била силно повлияна от Школата на глосаторите (коментатори чрез бележки под линия), известна с т.нар. *четирима доктори* от XII век – Martinus, Vulgarus (*os aureum* – *златната уста*), Jacobus и Hugo в университета на Болоня, и на постглосаторите от XIV век.

Неустановеното съотношение и йерархия между тези компоненти на действащото право в германска Европа довели до вътрешната им конкуренция и причинили в голяма степен правна несигурност и фрагментарност на територията на цялата империя. Едно от усилията да се преодолеят несъвършенствата на статуквото било в академична посока – чрез откриване на университети в австрийските области: през 1586 г. в Грац с юридически факултет от 1778 г., през 1623 г. в Залцбург с юридически факултет от 1653 г., през 1669 г. в Инсбрук с юридически факултет от 1670 г. – по примера на Виенския университет от 1365 г. с юридически факултет от 1493 г. В тези австрийски и други германски университети академичната мисъл се опитала да улесни рецепцията на римското право чрез задълбоченото му изследване и така да стигне до уеднаквеното му приложение. Трудностите в тази насока се оказали непреодолими поради несигурната автентичност на самите римски текстове в различните им преписи, съхранявани в манастирски библиотеки, глосаторските интервенции в тях, както и липсата на достатъчно данни от древността за тълкувателно преодоляване на някои противоречия в безспорните текстове на *Корпуса* и, разбира се, пропастта от 1000 и повече години между обществените условия. Но амбицията останала, защото както европейските владетели имали примера на Юстиниан, така научният юридически елит на континента виждал ролята си като далечен последовател на тримата велики юристи на Юстиниан и автори на *Корпуса* – Трибониан (министър на правосъдието), Теофил (най-достойния юрист на Константинопол) и Доротей (бивш квестор и учител в известната Бейрутска юридическа школа, където някога преподавали Папиниан и Улпиан). Класицизмът в културата овладял и правото.

Император Юстиниан (483–565)

(детайл от мозайка на апсиса

на византийската църква „Сан Витале“ в Равена – VI в. от н.е.)

През XVII век в европейската духовна история настъпва решителен обрат. Идеалите на хуманизма разтърсват не само религията, но и безусловната почит към авторитетите, към изворите и към „светото писание“ на правото. Появява се учението за *естественото право*, възпитавашо в себе си вечния стремеж на човека към общовалидна и непреходна законност в човешкото съжителство, съобразно правата и задълженията на индивида в обществото. То е един вид *наддържащо право*, което не почива на човешката воля, а на общата хармония и равновесие в природата като все-

ленски стълбове на справедливостта. Но и тук изходната точка е първото изречение на глава втора от *Институциите* на Юстиниан:

Естественото право е това, на което природата учи всички живи същества. Защото това право не е присъщо само на човешкия род, а и на всички живи същества във въздуха, на земята и във водата.

Един клон на естественото право през XVIII век прераства в *право на разума*, чиято основна идея е разбирането, че човек посредством своя разум е в състояние да схване естествения правен ред, дедуктивно да изведе неговите истини и да ги свърже в завършена правна система. Една правна норма не трябва да действа, защото е древен обичай или воля на управляващ авторитет, а само поради това, че е *разумна*. Такива разумни правни принципи били *pacta sunt servanda* (*договорите трябва да се спазват*) и *неприкосновеността на собствеността*. Логичният извод от тази концепция на правото на разума бил изоставяне на тогавашните случайни, разпокъсани и многопластови норми, за да се премине към „планирано“ законодателство. Тези идеи напълно съвпадали с духа на Просвещението и довели до дълбока промяна на правните структури, до самостоятелно правосъзнание на отделните държави и дали тласък към систематизиране и динамизиране на правото.

На политическо ниво нараствало убеждението, че единната национална държава изисквала единен, национален, обособен и различим правен ред, опиращ се на ясна вътрешна законодателна воля, а не само на общ, но далечен (макар и свършен) цивилизационен корен като *Корпуса* на Юстиниан.

Резултатът бил едно рядко историческо съвпадение между стремежите и целите на културно-философския и на политическия елит на големите европейски държави в обща посока управление на разума, и в частност – обновяване и систематизиране на правото като основа на държавността. Амбицията на европейските монарси да бъдат просветени довела до техния интерес, близост и в някои случаи дори приятелство с най-големите мислители, писатели и юристи на XVIII век. Наближавало навечерието на европейската правна кодификация.

Изборът на термина „кодекс“ идва очевидно от заглавието на третата част на *Корпуса* на Юстиниан – сборника императорски закони – и от паралела с абсолютните монарси на XVIII век, които искали да заимстват блясъка на древното заглавие за собственото си законодателство и така самите те да се приравнят на Юстиниан.

II. Първи опити за кодификация в германоезична Европа и подготовката на ABGB

Началото се поставя от *Codex Maximilianeus bavaricus civilis* през 1756 г. – първия германски/баварски частноправен сборник. Редакцията му била повлияна

силно от опитите между XVI и XVIII век за хармонизиране на практиката по римско и каноническо право в обща система, известна като *Usus modernus pandectarum*. За всички останали норми (т.нар. общо право – т.е. тогавашното съвременно право) извън споменатия *Usus* авторът на *Кодекса* фон Крайтмайр предвидил субсидиарно приложение. Това определило *Кодекс Максимилианус* само като предвестник на бъдещите европейски кодификации. За отбелязване е амбицията му към всеобхватност: в него са включени Наказателен закон (*Strafgesetzbuch*), 1751 г., Процесуален закон (*Zivilprozessordnung*), 1753 г., и Граждански закон (*Zivilgesetzbuch*), 1756 г.

През 1794 г. влиза в сила Пруският общ сборник закони (*Das Allgemeine Landrecht für Preussen – ALR*). И той според старата традиция е в енциклопедичен обем и цели да побере и систематизира целия правов ред на държавата – общото частно право, специфичните права на съсловията аристокрация, граждани и селяни, правата на ратаите, църковно право, финансово право, части от административно и дори наказателно право – близо 19 000 параграфа и казуистика по приложението им. Обаче ALR съдържа изрична разпоредба за субсидиарното си приложение спрямо правото на отделните пруски провинции. Дори Източна Пруссия получила свой отделен сборник закони, който имал приоритет над общия. По тази причина ALR не представлява кодификация в истинския смисъл, тъй като запазва примата на провинциалните и партикуларните норми.

Хабсбургската монархия тръгва по друг път към своя кодекс. Още през 1704 г. започва работата по *Codex Austriacus*, чиято първа стъпка била събирането и подреждането на издадените дотогава императорски мандати, резолюции, декрети и др., като за целта през 1709 г. по заповед на Йозеф I е създадена нарочна компилационна комисия.

През 1753 г. Мария Терезия назначава две такива комисии със задачата да подготвят единното обединено право (наказателно, процесуално и гражданско) на австрийско-германските области и Бохемия под мотото „Един Бог, един владетел, едно право“. В заповедта ѝ за учредяване на компилационната комисия се казва: „...да се въведе едно сигурно и общо частно право... и бъдещият кодекс да се нарече според нашето височайше име *Codex Theresianus* и всеки така да го нарича...“. Председателят на комисията за кодекса Фон Блюмеген определил задачите ѝ така: „...при съставянето на кодекса да се ограничи върху частното право, да бъдат запазени и съчетани, доколкото е възможно, обичайните права и тези на различните провинции, както и общото право и неговите най-добри тълкувания, а също да се ползват и законите на други страни, като при тяхната промяна или допълване винаги да се има предвид правото на разума“. През 1766 г. *Codex Theresianus* бил завършен, но имал повече характера на академичен учебник, а не на жизнеспособен закон. Императрицата наредила да бъде преработен, но усилията по новата редакция били окончателно преустановени през 1776 г. поради експертни и политически разногласия вътре в комисията.

Десет години по-късно синът на Мария Терезия – Йозеф II – връща съставения проект към нов живот и обявява първата му част (личните права) за Общ граждански кодекс за всички германски наследствени владения на австрийската корона. Т.нар. Йозефински кодекс влиза в сила на 1 януари 1787 г. В чл. 1 е записано: „*Всеки поданик очаква от своя владетел сигурност и защита. Следователно е дълг на владетелите ясно да определят правата на поданиците си и да водят делата си в полза на общото благосъстояние*“. Йозеф II бил монарх новатор със забележителен исторически инстинкт. Опитал се да подготви Австрия за идващата революционна буря в Европа чрез изпреварващи, но неразбрани и неприети от аристокрацията и духовенството реформи.

След смъртта на Йозеф II брат му Леополд II, твърд и суров по характер, побързал да отмени повечето от тези реформи. Известни са неговите думи за съдбата на сестра му Мария Антоанета – „Леополд има сестра, но Австрия – не“. Въпреки разногласията между децата на Мария Терезия имало съгласие за държавния интерес от създаването на такъв кодекс, който да внесе жизненост и интеграция в империята. Леополд II отменил проекта на брат си, разпуснал старата комисия, но назначил нова с председател Карл Антон фон Мартини и референт – върховния съдия Фон Хаан. Така възникнал Проектът „Мартини“ – един връх на естественото право. В неговия § 29 четем: „*Към вродените права на човека принадлежат правото да запази живота си, правото да се снабдява с необходимите му неща, правото себе си и своето да защитава, правото да облагородява своите телесни и душевни сили, правото да отстоява доброто си име и накрая правото свободно да действа и да се разпорежда с всичко, което му е собствено*“. Този най-ранен проект на окончателния кодекс става на 1 януари 1798 г. главен закон в „опитното поле на монархията“ – новопридобитата Западна Галиция (част от Полша).

III. Ражгането на Кодекса

Новосъздадената кодификационна комисия на Леополд II преминава през три редакции на проекта: първа редакция – 1801–1806 г., ревизия – 1807–1808 г., суперревизия – 1809–1810 г.

Най-после на 18 август 1810 г. император Франц I одобрява заглавието:

Общ граждански кодекс
за всичките германски наследствени земи
на австрийската монархия
*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch
für die gesammten deutschen Erbländer
der ystrierreichischen Monarchie*

Така той влиза в историята с инициалите **ABGB**.

Кодексът е публикуван с императорски патент на Франц I на 1 юни 1811 г. и влиза в сила на 1 януари 1812 г. (И *Корпусът* на Юстиниан влиза в сила в последните дни на годината – *Институциите* и *Дигестите* на 30 декември 533 г., а *Кодексът* с *Конституциите* – на 29 декември 534 г., за да действа от началото на следващия януари).

В заповедта си за Кодекса Франц I пише:

„Изхождайки от съображението, че гражданските закони, за да осигурят на гражданите пълно спокойствие за сигурна наслада на техните частни права, трябва да съответстват не само на принципите на справедливостта, но и на конкретните отношения между тях и да са на разбираем за тях език и чрез един подреден сборник постоянно да се помнят, Ние решихме още в началото на Нашето управление и водени от непрестанна грижа, да доведем докрай започнатото от нашите предшественици съставяне на всеобхватен и роден граждански кодекс.

...Както изрично сме заявили, законите не трябва да действат с обратна сила; така че в деня, когато този Кодекс влиза в сила, той няма да има действие спрямо вече придобити права по предишни закони... същото се отнася и за започналите да текат срокове на придобивна и погасителна давност по старите закони.

...Издаден в Нашата столица и резиденция Виена, на първи юни 1811 г., деветнадесетата година на нашето царуване.

Подпис: ФРАНЦ

Тук е мястото да споменем с почит имената на „бащите“ на Кодекса след Проекта „Мартини“ – Франц фон Цайлер (1751–1828), син на търговец от Грац – уникален юридически талант с последна дума върху окончателната редакция, Йозеф фон Зоненфелз (1732–1817) – легендарният тогавашен стилист на австрийските закони, върховните съдии Фон Хаан и Фон Айхен – автори на блестящите дефиниции и техния красив език. Според тях Кодексът трябвало да звучи разбираемо за обикновения човек, думите му да са ясни и изразителни и същевременно абстрактни и понятни. Принципът бил: „Онова, което не може да се каже ясно, не заслужава да бъде право“. Или, както казва Вернер Огрис, „изисканият правен език е елемент от качеството на живота“. Казано още по-силно от Ерих Кестнер: „Добрият стил – това е любовта към ближния в действие“.

Обхватът на Кодекса се съсредоточил само и изключително върху частното право, *ius privatum*. 1502 параграфа били просто, ясно и логично разпределени в четири части: I. Въведение: За гражданските закони въобще, II. За правата на личността, III. За вещните права, IV. За общите понятия. Тази схема следва институционната система на Гай: личности (*personae*) – вещи (*res*) – искове (*actiones*), като тук искове-

те са прехвърлени в Съдебния закон (*Gerichtsordnung*), а на тяхно място се появяват общите понятия за вещното, облигационното и наследственото право.

Следва обаче веднага да се отбележи, че ABGB е в максимална степен политически неутрален. Той не провъзгласява човешки права, но и не диференцира нормите съобразно съсловията. Няма различни правни институти за различните съсловия (аристокрация, духовенство, търговци и т.н.), което контрастира с пруския Общ сборник закони (ALR). Нормите на ABGB са еднакво валидни за всяка област и за всяка личност. Така той въвежда мълчаливо едно практическо, но не декларирано равенство пред закона. Тук е основният нерв на австрийския Граждански кодекс – неговият път към равенството на гражданите е чрез плавната терапия на гражданския обмен, а не чрез революционния хирургически шок на френския пример. Още в Проекта „Мартини“ имало идея да се изброят основните права, но Фон Цайлер категорично се противопоставил и обяснява защо в Коментара си към ABGB от 1811–1813 г.:

Умишлено се противопоставихме на изброяването на естествените права. В един закон, предназначен за употреба от народа, то би било твърде абстрактно и неразбираемо, би изглеждало непълно и неясно.

Но освен това прословутата Декларация за човешките права във Франция ни научи, че това може да даде повод и за най-опасните грешки.

И продължава в общ, принципен смисъл:

Всеки клон на законодателството има своите характерни цел, предмет, обхват и план. Объркването на границите на различните законодателни клонове води до объркване на понятията, до застои и безредие при обслужване на сделките и често до най-вредните болести на частното право или до посегателства към върховната власт.

IV. Историческите условия при появата на ABGB

Когато на 1 юни 1811 г. е обявен императорският патент за приемането на австрийския Граждански кодекс, Френската революция е на 22 години. Наполеон е безспорен господар на почти цяла Европа, зад него са Аустерлиц и Тилзит, а Бородино и Ватерло са в неизвестното бъдеще. През пролетта на 1810 г. той е сключил династически брак с ерцгерцогиня Мария Луиза, 18-годишната дъщеря на Франц II, за която Наполеон пише: „*Мари Луиз беше самата невинност. Тя беше тълна противоположност на Жозефин и никога не лъжеше. Обичаше ме и винаги искаше да е с мен*“. Любопитна юридическа подробност е, че Наполеон не присъствал на венчавката си. Бракът е сключен *per procurationem* (по пълномощие), като от негово име в Августинската църква във Виена съгласие заявява братът на император Франц, ерцгерцог Карл, чичо на булката. След това маршал Бертие я отвежда в Париж. Това било нормална практика с корени в Средновековието, когато политическата спеш-

ност на династическия брак изпреварвала подготовката на религиозните и светските церемонии. На 20 март 1811 г. (70 дни преди обявяването на ABGB) се ражда техният син.

През 1806 г. престава да съществува Свещената римска империя на германската нация – в резултат на френските военни победи и създаването на Рейнския съюз от германски държави. Император Франц II Германски става Франц I Австрийски. Повечето германски княжества стават съюзници на Наполеон.

CODE NAPOLÉON.

~~~~~  
ÉDITION SEULE OFFICIELLE POUR LE ROYAUME  
DE WESTPHALIE.  
~~~~~


STRASBOURG,
Chez F. G. LEVRAULT, rue des Juifs, n.° 33.
1808.

Napoleons Gesetzbuch.

Einzig officiële Ausgabe für das Königreich
Westphalen.

Strasbourg,

Gedruckt bey F. G. Levrault, Judengasse, No 33.

1808.

Заглавна страница на изданието на Code Napoleon
на френски и немски език за Кралство Вестфалия
през 1808 г. по заповед на Жером Бонапарт

През 1804 г. влиза в сила *Code Civil* или *Code Napoleon* – шедьовърът на френската правна цивилизация, който се разпространява с бързината на френските победи, включително и на германска земя. Например през 1808 г. Жером Бонапарт въвежда Наполеоновия кодекс в Кралство Вестфалия (Страсбург) с официален двуезичен вариант на френски и немски език. Последвали го и други германски княжества.

Всичко това не можело да не тревожи Виена, където след военните поражения от Наполеон не искали да претърпят и законодателно поражение на германска земя. Основният граждански закон, като свързваща тъкан между Австрия и наследствените ѝ германски владения, не можело да бъде отстъпен доброволно на французите, защото това щяло да бъде истинският край на дунавската монархия. „Чийто е законът, негова е и властта“. Виена видяла своя шанс в обстоятелството, че мнозинството германски владетели, макар да са заинтересовани от икономическите ползи от модерен граждански закон, категорично не приемат политическите послания на *Code Civil* за равенство и отрицание на съсловията. На тези германски владетели, а и на своите дунавски провинции Австрия искала да покаже алтернатива на *Code Napoleon* чрез съвършената законодателна техника, политическата неутралност и липсващото революционно острие на ABGB. Една законодателна терапия вместо хирургия, която не заплашвала съществуващата власт. Целта била не да се наложи ABGB в Германия, а да се покаже, че е възможна безопасна и приемлива алтернатива на *Code Civil*, за да се забави и спре неговото разпространение на германска земя. Така не всички членове на Рейнския съюз възприели *Code Civil*, Бавария го приела, но той не влязъл в сила, Баден му прикачил запазването на съсловните права, а Лихтенщайн направо предпочел ABGB. Това обяснява защо в сватбената 1810–1811 г. виенският двор бързал да завърши работата по Гражданския кодекс. Там не липсвало самочувствие за способност да правят шедьоври – Виена вече имала Моцарт, една след друга се раждали симфонии на Бетовен, в бъдещето ги очаквали „Радецки марш“ и валсовете на Щраус. Защо да не създадат и юридически шедьовър?

Allgemeines
bürgerliches Gesetzbuch
für die
gesammten Deutschen Erbländer
d e r
Oesterreichischen Monarchie.
I. Theil.

Wien.
Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerey.
1811.

Австрийски Граждански кодекс
(заглавна страница на първото му издание от 1811 г.)

V. Германският дуел

Прусия и другите германски държави, активно въввлечени в бурята на Наполеоновата епоха, също били засегнати от новия кодификационен порив в Европа. В края на краищата Германия се намирала между Франция и Австрия и била естествено поле за конкуренцията на техните кодекси. Тя разполагала с блестящ философско-юридически елит и с близо хилядолетна теория и практика по изучаване, прилагане и модернизирание на римското право. Считала се за християнския приемник на Римската империя – Свещената **римска** империя на **германската** нация. За систематизация на частното право там се пишело и говорело още от средата на XVII век. Пруският общ сборник закони (ALR) от 1794 г. излиза точно 10 години **преди** френския Code Civil и 17 години **преди** австрийския ABGB, но му липсва техният смел и прогресивен духовен профил. Така че германците въобще не били в положение и със самочувствие на малодушно догонващи приемници на чужди образци. Имали интелектуален потенциал за същото, ако не и за по-добро качество. На единния граждански кодекс се възлагала държавна интеграционна функция за цялата германска нация. Парадоксална истина е, че с премахването на Свещената римска империя и създаването на Рейнския съюз от германски държави сам Наполеон започва обединението на Германия – срещу себе си. Но едва след битката при Лайпциг в края на 1813 г., довела до освобождението на Германия и първата абдикация на Наполеон от началото на 1814 г., въпросът за единното германско право отново станал актуален. Още в същата 1814 г. го поставят двама титани на германската правна мисъл – Антон Тибо и Фридрих фон Савини – чийто невиджан интелектуален дуел „за“ и „против“ германски граждански кодекс няма паралел в известната ми история на европейската правна цивилизация. „Бойното поле“ бил университетът в Хайделберг, и по-специално отпечатаните от издателство „Мор/Цимер“ там есета на двамата противници.

V.1. Антон Фридрих Юстус Тибо е роден на 4 януари 1772 г. в Хамелн в семейството на високообразовани хановерски емигранти. Учи право в Гьотинген (1792), в Кьонигсберг (1793), където слуша лекции на Кант, и в Кил (1794), където се хабилитира през 1796 г., и се премества в Йена като редовен професор през 1802 г. Там се запознава с Гьоте и Шилер, в чиято градинска къща написва главното си произведение „Система на пандектното право“. От 1806 г. преподава в Хайделберг и съществено допринася за новия разцвет на този университет. През 1834 г. става член на Съюзния арбитражен съд. Умира на 28 март 1840 г. в Хайделберг.

На 19 юни 1814 г. излиза от печат неговото есе „Върху необходимостта от общо гражданско право за Германия“, което предизвиква буря в океана на германската юридическа мисъл. Уводните думи дават представа за личността му:

Малка е причината да вярвам, че гласът ми ще се чуе, но плахост и сдържаност не отговарят на натиска на днешните обстоятелства.

И все пак се надявам чрез един първи тласък да събудя много сили за живота. Моите редове могат лесно да раздразнят държавници и учени и срещу това аз не възразявам. Впрочем нито една от следващите страници не е предизвикана от някаква чувствителност. Никога държавник не ме е обиждал и нямам несбъднати желания. Щастие то ми даде повече, отколкото заслужавам, и не се стремя към нещо по-високо. Моето удовлетворение ще остане непомрачено, ако и в бъдеще никой не ще застане между мен и слънцето.

Тезата на Тибо в подкрепа на единен германски кодекс се свежда до следните главни аргументи:

1. Историческите условия изискват бърза и всеобхватна промяна на германското право, чрез която всички правителства на германска земя с обединени сили да създадат единен за цяла Германия кодекс, който да е независим от произвола на отделните управници.

2. Такъв кодекс трябва да е формално и материално завършен, с ясни, недвусмислени и изчерпателни дефиниции, и да отговаря на потребностите на народа.

Според Тибо съществуващото германско право е пълно с противоречиви, самоунищожавачи се и разпокъсани норми, които разделят германците и правят познването на правото невъзможно дори за съдии и адвокати.

3. Единният кодекс би довел до непосредствена връзка между теорията и практиката и висшите академични юристи ще имат по-изострен усет за задачите на практиката.

4. Кодексът ще допринесе за опростяване и подобряване на юридическото образование и на обмена между университетите.

5. Такъв общ закон би бил най-хубавият небесен дар за Германия. Самото единство на правото е безценно, защото би свързало завинаги германците в братски смисъл и никога чужда сила няма да противопостави една част на Германия срещу друга.

6. Еднаквите закони раждат еднакви нрави и обичаи и тази еднаквост има вълшебно влияние върху народната любов и лоялност. Затова законът трябвало да има характера на договор с народа.

7. При създаването на кодекса трябва да се обединят усилията на всички първи и никой да не претендира, че владее мъдростта вместо всички останали.

„Нима слънцето от едната страна на реката (Рейн) свети различно от другата?“⁶, пита реторично Тибо.

Заглавна страница на есето на Антон Тибо
„Върху необходимостта от общо гражданско право за Германия“
Хайделберг, 1814 г.

V.2. *Фридрих Карл фон Савини* е роден на 21 февруари 1779 г. във Франкфурт на Майн в старо аристократично семейството от Лотарингия. На 16 години започва да учи право в Марбург, а после и в Гьотинген. През 1803 г. излиза прочуто му изследване „Правото на владение“ и тогава (на 24 години) той става професор. Участва в основаването на Берлинския университет през 1810 г., където оглавява катедрата по римско право. Член на Пруската академия на науките. През 1842–1848 г. е пруски министър на правосъдието. Умира на 25 октомври 1861 г. Най-известните му трудове са „История на римското право през Средновековието“ и „Система на съвременното римско право“. Считан е за идеолог на Историческата школа в правото.

През 1814 г., развълнуван и предизвикан от есето на Антон Тибо в полза на общ и единен германски граждански кодекс, Савини написва и публикува в същото издателство на Хайделберг своя отговор шедьовър: „Относно призиванието на нашето време за законодателство и правна наука“.

Савини се противопоставя категорично на идеята за нова кодификация на германското право по следните съображения:

1. Този спор не може да бъде враждебен, а само спокоен и приятелски, и макар да не води до обединение на спорещите, дава по-добър поглед върху целия спорен предмет.

Единни сме в оценката на нерадостното състояние на германското право и правосъдие, в целта към правна сигурност и срещу произвола, но спорим по средствата.

Тибо счита, че тази цел може да се постигне чрез незабавно издаване на общ германски закон.

Аз считам, че не е прав, защото такъв кодекс би действал само в половин Германия и защото изворът на злото, от което страдаме, не е в правните източници, а в самите нас – не сме осмислили научно и практически действащото право като органично цяло, механичен сбор от норми няма да ни помогне, липсват предпоставките за общ закон.

2. Тези предпоставки са: познание на духа на източниците, академичен потенциал и процесуални форми, които да доведат до тяхната интеграция. Липсва сближаване на теорията и практиката, юридическите факултети на германските университети нямат достатъчен обмен помежду си, съдиите се ограничават в буквата на закона, откъснати от теорията и духа на цялото право. Липсва единен процесуален закон, който да позволи сравнима практика, за да се осмисли академично материалното право.

3. Германия трябва да започне със създаване на нови Пандекти, които, както при Юстиниан, да съберат цялата досегашна мъдрост на действащото римско и германско право чрез казуси и цитати на най-големите юристи. Това е препоръчано още

от Лайбниц в зората на естественото право и то стои като първа неизбежна задача. Капацитетът на потенциалните автори на кодекс не е достатъчен.

4. Позитивното право възниква върху основите на обичайното право, от усета на народния дух за справедливост. Познанието на всяка правна норма трябва да минава през нейното историческо развитие и да стига до този народен дух, който придава националния характер на правото.

5. Силата и гениалността на римското право се дължи както на обичайноправните му корени, така и на ясения, прост и свършен език на изразяване. Това е дало възможност да се формулират понятия, които са доближили правото до математиката, и римските съдии не просто са решавали казусите – те са ги пресмятали. Германската юриспруденция не е още на това ниво.

6. Трите нови кодификации – пруска, френска и австрийска – са далече от горните критерии. Савини дори нарича стремежа за подражание на *Code Civil* „преодолима политическа болест“. Евентуалното прилагане на австрийския Граждански кодекс на германска територия няма да постигне целта си поради различията между останалите германски държави и австрийските наследствени владения на германска земя.

В заключение Савини стига до извода, че създаването на германски граждански кодекс не е призванието на неговото време. Може обаче да започне тежката и усърдна работа на всички юристи за обединено право. И Савини напомня на своите сънародници:

„Като не може да дочака Божия закон на планината Синай, еврейският народ от нетърпение си направи златен идол и върху него бяха счупени плочките на истинския закон“.

Vom
Beruf unserer Zeit
für
Gesetzgebung
und
Rechtswissenschaft.

Von
D. Friedrich Carl von Savigny,
öffentl. Professor der Rechte an der Königl. Universität zu Berlin,
und ordentl. Mitglied der Königl. Akademie der
Wissenschaften daselbst.

Heidelberg,
bey Mehr und Zimmer.
1814.

*Заглавна страница на есето на Фридрих фон Савини
„Относно призванието на нашето време за законодателство
и правна наука“, Хайделберг, 1814 г.*

V.3. Резултат от дуела Тибо – Савини.

Смешно е да се предполага, че една страница може пълноценно да отрази 31 страници от тезата на Тибо и че друга такава може да побере 94 страници отговор на Савини. Ще се примирим само с общата представа за позициите на двамата. Силните им страни са изложени от самите тях.

Като човек с далекоголедио мисловно зрение, Тибо става жертва на собствената си далновидност – той не вижда добре и не дооценява непосредствената, близка реалност – разпокъсаността на Германия, липсата на централна политическа власт, която да наложи такъв кодекс, антинаполеоновите настроения, инстинкта за разграничаване от Австрия като начало на германското обединение. Противниците му не разбират, че военна победа срещу Наполеон не означава разгром на идеите му, и по-специално на *Code Civil*.

Политическата реалност в Германия застава на страната на Савини по съображенията, по които застава срещу Тибо. В Савини тя вижда потомствен лотарингски аристократ, който препоръчва решение без революция и без заплаха за съсловните привилегии. Неслучайно неговият ученик и по-късно пруски крал Фридрих Вилхелм IV назначава любимия си учител за министър на правосъдието. Германският елит обаче не споделя изцяло логиката на аргументите на Савини. Ако се вгледаме внимателно в конструкцията на Савини, ще забележим чертите на един проект за създаване на Германски *Corpus Iuris Civilis* през XIX век – едно второ издание на Юстиниан с *Институции*, *Пандекти* и чак тогава – Кодекс на новите закони. В някои пасажи от трудовете му по римско право се усеща чувството му за духовна принадлежност към римските класици – той се е чувствал един от тях и затова на едно място брани емоционално честта на Улпиан. Това, което му убягва, е, че държавно-политическите предимства на германското правно единство са по-важни и по-спешни от търпимите му несъвършенства. Германия не можела да чака прекалено дълго реализацията на идеала на Савини за общо право.

Равносметката е, че идеята на Тибо за германски граждански кодекс била отложена, но не свалена от националния дневен ред. Осъществила се чак през 1900 г. с влизането в сила на германския Граждански законник – *Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)*. Но за неговите безспорни качества има заслуга и идеалът на Савини за законодателно съвършенство – чрез германските класици на пандектната литература на XIX век, чиято искра идва от Савини. Едно развитие, мотивирано и от австрийския граждански кодекс 90 години по-рано.

VI. Разпространение и развитие на ABGB

След приемането си на различни етапи австрийският Граждански кодекс действат освен в Австрия, и на територията на германска Швейцария, Бавария, Буковина, Трансилвания, Северна Италия, Далмация, Чехия, Полша, Украйна, Словения,

Сърбия, Молдова, Румъния и частично в Унгария и Словакия, а след 1878 г. – в Босна и Херцеговина. Преводите му във всички тези страни представляват един езиков Вавилон – кодексът е прилаган на не по-малко от 14 езика. От него е повлияна редакцията на Гражданския закон на Черна гора и на Гражданския кодекс на Гърция от 1856 г.

Що се отнася до съдържанието му, още в Коментара си към кодекса (1811–1813) фон Цайлер заявява: „...след известно време законите... трябва да се подлагат на нова преценка, за да бъдат подобрени съобразно прогреса на епохата, степента на култура и другите свързани обстоятелства“.

През 1829 г. и 1837 г. са предприети първите редакционни поправки, които засягат общо над 1000 разпоредби и въвеждат препращания вътре в кодекса или към други нормативни актове. Те обаче не засягат неговия скелет и духовен профил. Както пише проф. Вернер Оргис, след добре свършената работа Австрия „заспа в юридически сън“. До революционния трус на 1848 г., когато най-радикалните либерали се оказват юристите.

На 11 май 1852 г. министърът на културата и образованието граф Тун-Хохенщайн в своята реч пред дипломиращи се юристи във Виена заявява:

Ние отраснахме в сяло преклонение пред ABGB и не се научихме да гледаме на него като на това, което е – един отличен сборник от норми, едно успешно начало на австрийското правно развитие, а продължаваме да гледаме на него като на юридическо евангелие.

Граф Тун, с одобрението на младия император Франц Йосиф, назначава комисия за ревизия на кодекса под ръководството на блестящия виенски юрист Йозеф Унгер – на младини негов изтъкнат критик. Комисията се съсредоточава върху преценка на кодекса с критериите на господстващата тогава пандектна юриспруденция (спомената по-горе във връзка с германския спор). В хода на работата си обаче и прилагайки историческия метод на Савини, комисията стига до извода, че ценностите на кодекса не бива да бъдат накърнявани от прибързани поправки, че целият му юридически и философски потенциал съвсем не е изчерпан и че формулировките му съдържат много неразкрити възможности. Заключениеето на Комисията „Юнгер“ било: „Назад към ABGB!“.

Следващият опит за модернизирание на кодекса бил скоро след влизането в сила на германския BGB през 1900 г. На 29 април 1904 г. Франц Йосиф одобрява създаването на нова Комисия за реформа на кодекса под ръководството на Франц Клайн – „За да се преодолеят несвършенствата и изостаналостта на нашето частно право“. Създават се три *Новели* (спомнете си четвъртата част на *Корнуса* на Юстиниан – *Новели*), които влизат в сила с императорски военновременни укази през 1914 г., 1915 г. и 1916 г. Подобрени са главно защитата на личните права, статутът на жените, на децата и на родените извън брак, както и редакцията на договорите за услуги.

ABGB надживява създалата го Австро-унгарска империя, както и Третия райх.

Сърцевината на кодекса се оказва напълно жизнеспособна и за съвременна Австрия, като важен член на Европейския съюз и субект на европейското право. Тази жизненост на прага на своето трето столетие ABGB дължи на дълбоките си и здрави духовни корени, посочени от Фон Цайлер в началото на XIX век:

Правото е ограничаване свободата на индивида, за да е съвместима със свободата на останалите. (...) Първо изискване на справедливостта е гражданските закони да не ограничават без нужда свободата на индивида. (...) Законодателят е баща на своите поданици, за да защити слабите от произвола на силните; но израсналите деца не могат да се водят на кашика. Истинската роля на кодекса е не да реши всички спорове, а да научи гражданина кое е право и кое – неправо.

Това е тайната на продължаващата младост на австрийския Граждански кодекс – той не е „розов“ юридически идол, а приспособим приятел на живота в неговото развитие.

FRANCISCUS NOBILIS DE ZEILLER.

1751–1828

Франц фон Цайлер,
главен автор на ABGB и негов пръв коментатор

VII. ABGB и България

За разлика от своите съседи България не реципира австрийския Граждански кодекс, нито са забелязани негови значими влияния. Българското гражданско право след Освобождението през 1878 г. следва структурата и заимства редакцията на *Code Civil* – както Закона за задълженията и договорите от 1892 г., така и Закона за имуществата, собствеността и сервитутите от 1904 г.

Все пак има някои случайни съвпадения, които се дължат на общите римски корени на понятията, а не на целенасочено сближаване. Например:

ABGB § 1053

Чрез договора за продажба една вещь се предава на друг срещу определена сума пари.

Чл. 217 ЗЗД/1892 г.

Продажбата е договор, чрез който едната страна се задължава да даде една вещь, а другата да заплати нейната цена.

В следващите текстове обаче се появява рязката разлика – австрийската продажба е реална (собствеността преминава чрез предаване), докато българската е консенсуална (чрез съгласието).

Или при анимуса на владението:

ABGB § 309

...с волята да държи вещица като своя собствена.

Чл. 302 ЗИСС/1904 г.

...с намерение да се държи вещица като своя собствена.

Най-голямото и пряко австрийско влияние върху българското частно право е в гражданския процес. Българският граждански процесуален кодекс от 2007 г. бе подготвен с интензивна експертна помощ от водещи австрийски процесуалисти – д-р Петер Бауер, д-р Петер Йохам и д-р Оскар Колман. Член 280 на българския ГПК от 2007 г. възпроизвежда концепцията и структурата на § 502 от австрийския ZPO за достъп до касационно обжалване. За съжаление окончателната българска редакция претърпя съмнителни „подобрения“, които влошиха качеството на трансплантацията.

VIII. Защо ни вълнува 200-годишнината на ABGB

Есенният виенски календар за 2011 г. е изпълнен с различни празнични събития, отбелязващи юбилея на австрийския Граждански кодекс. Блясъкът на този празник може да ни послужи като огледало.

Предходните страници показват как за един-единствен кодекс други нации са готвили с векове, вложили са усилията на поколения изящни и мъдри юристи, око-

ло раждането му се е разразявал духовен ураган, оставяйки трайни следи в правната цивилизация. Дори през 1896 г. един австрийски адвокат, д-р Август Плешнер, издава **ABGB, целия преразказан в стихове**, в разбираеми за народа рими! Ето първия стих на тази уникална юридическа поема:

*Кодекс прекрасен и без равни,
поклон заслужил си от славни.
Ти, моя гордост и съдба –
на теб поднасям таз хвалба.*

и последния:

*Закон донесох ви във стих
и в медна сладост го обвих.
Със весел дух слова събрах,
сърцето си във вашите влях.*

За разлика от примера на тези нации, в България днес действат 12 (дванадесет) кодекса: Административнопроцесуален, Граждански процесуален, Данъчно-осигурителен, Изборен, Застрахователен, за социално осигуряване, на международното частно право, на труда, на търговското корабоплаване, Наказателен, Наказателно-процесуален и Семейен. Всичките те са създадени или основно преработени през последните 20 години. На 20 месеца средно по един кодекс! Само това обстоятелство е една национална диагноза с името „Кодексстан“.

Някой от тях ще бъде ли честван за нещо някога? Жалко, че не съществува международна интелектуалноправна защита на думата „кодекс“, която да го пази от обезценяваща употреба. Това е достатъчно, за да видим себе си в светлината на чуждия празник.

Сигурно не съм единственият, чийто сън е прекъсван с въпроса откъде идва тази жалка участ на нашия народ, къде е имунната му система. Конкретните разсъждения стигат до едно и също мое лично предположение – далечният корен е в незавършеното покръстване, във формалното (без душа и сърце) приемане на християнството, в липсващия страх от Бога. По друг начин не мога да си обясня злорадстващото безбожие в законодателството и в правосъдието, както и нормативните спагети, които обикновеният гражданин е принуден да лапа без ръце.

Настоящият потоп от правни разпоредби – национални и международни – постепенно се превръща в тяхно отрицание. И не е далече времето, когато отново ще се окажем в зората на нова кодификация, за да оцелее правото като безценен дар на човешката цивилизация.

Но всички тези тревоги не бива да ни попречат на 1 януари 2012 г. да кажем от сърце „Честит рожден ден и за много години!“ на австрийския Граждански кодекс. ABGB не е нито „Марсилезата“, нито пруски марш в правото – той е щастливият, красив и изискан виенски валс на гражданското право. На неговата двестагодишна

история може да се повозим като на наш юридически кораб „Радецки“ – към по-голяма свобода на духа чрез ценностите на правото.

Използвана литература

Flossmann, U. Österreichische Privatrechtsgeschichte, Sechste aktualisierte Auflage. Wien, New York: Springer, 2008.

Brauneder, W. Die Dauerhaftigkeit einer Kodifikation: 200 Jahre österreichisches ABGB. ABGB Reprint. Berenkamp-Wien, 2011.

Ogris, W. 175 Jahre ABGB. Wien: Verlag Manz, 1986/87.

Stern, J. Thibaut und Savigny – ein programmatischer Rechtsstreit auf Grund ihrer Schriften. Darmstadt, 1914; Nachdruck, 1959.

Behrends-Кнътел-Куписч-Сеилер. Corpus Iuris Civilis. I Institutionen. Text und Übersetzung. Heidelberg: C. F. Müller, 1997.

Napoleon I. Mein Leben und Werk. Кцлн: Parkland Verlag, 2003.

Дернбург, X. Пандекти. Обща част. С., 1926.

Сборник на действующите съдебни закони в Княжеството (1878–1906). С., 1906.